

Věra Halabicová

Lidské embryo v perspektivě technik reprodukční medicíny. Od kdy člověk začíná být lidskou osobou?

Posudek školitele

Práce má 189 stran.

Autorka práce se ujala tohoto obtížného tématu s rozhodnou odvahou, přesto že je to téma v odborné literatuře neuzavřené a možná neuzavřené také zůstane.

Seznamuje nás zejména s italskou odbornou literaturou, jež není u nás, na sever od Alp, příliš známa.

Předložená práce je výsledkem důkladného bádání autorky, při které shromáždila a prostudovala značné množství literatury, zejména z italské oblasti. To je oblast, která u nás není příliš známá. Autorčin záběr je poměrně široký, neboť prokázala podrobné znalosti dané biologické problematiky i filozofické argumentace.

Jde o problém, se kterým se potýká značné množství manželských nebo partnerských párů, totiž problém neplodnosti. Autorka nejprve v první kapitole popisuje různé techniky umělého oplodnění, zejména mimo tělo matky. V další kapitole se pak podrobně zabývá otázkou vývoje lidského embrya a manipulace s ním v souvislosti s reprodukční medicínou.

V následující třetí kapitole se odklání od dosavadního empirického pojednání a pojednává o katolické etice posvátnosti lidského života, kterou konfrontuje se sekulární etikou. Tím se dostává na obtížné pole, na kterém se musí nutně pohybovat jako člověk věřící a svou vírou argumentující. Stojí tu proti sobě dva názory, z nichž jeden říká, že embryo je osoba, a druhý, že embryo není osoba. Ani jeden však nemá dostatečné a průkazné argumenty, které by přesvědčily jeho odpůrce.

Čtvrtá kapitola je věnována některým nekatolickým a hlavně nekřesťanským postojům k dané otázce, avšak nejsou řešením naší otázky.

Následují dvě kapitoly, které jsou pro práci stěžejní. Nejprve v páté kapitole se pojednává o termínu „osoba“ a o tom, jak je možno chápat člověka jako osobu. Tato kapitola má značně filosofický charakter a obsahuje mj. pojednání o různých pojetích osoby, zejména o pojetí funkcionalistickém a pojetí ontologického personalismu.

V šesté kapitole se pak pojednává o lidském embryu jako osobě a zejména o lidské duši. To je pojednání obtížné, neboť o duši člověka nelze předložit žádné empirické poznatky. Obsahuje také významný závěr, že podle personalistického pojetí je lidské embryo osobou.

Závěrečná kapitola je pak skutečným závěrem, ve kterém se ne jen shrnuje dosavadní pojednání, nýbrž se znovu vyslovuje položená otázka a dosažené odpovědi. Ty jsou však nutně jistým zklamáním, neboť musejí přiznat stav věcí a limity dosažitelnosti řešení. Autorka dochází k vlastnímu zdůvodněnému řešení, ale přitom musí zůstat na rovině pravděpodobnosti, přesvědčení a víry.

Jde o otázku, která má několik rovin: biologickou, filosofickou, náboženskou, rovinu nauky katolické církve. Lze ji na všech těchto rovinách zodpovědět? Zřejmě ne, vyčerpávajícím způsobem zřejmě ani na jedné, a to pro nekompatibilitu přírodovědeckého a filozoficko teologického myšlení. Autorka se o to sice pokouší (s. 12: „pravda o této skutečnosti může být jenom jedna“), a to se značným biologickým, medicínským i filozofickým vhladem, ale přesto nemůže dojít k jednoznačnému a přesvědčivému závěru. Tento její pokus však přesto není marný, neboť argumenty, které přináší, mají svou relevanci.

Lze závěr, ke kterému dochází, považovat za vědecky prokázaný? Nebo je to jen závěr, který odpovídá církevní nauce a autorka má zájem, aby se od ní neodchýlila? V nauce katolické církve je ovšem třeba rozlišit aspekt pastorační, který hájí lidství embrya od početí, a aspekt naukový, ve kterém církevní magisterium naznačuje, že jeho argumentace není jednoznačně prokazatelná, nýbrž s opírá o víru církve a vychází nedostatku argumentace druhé, protivné strany, strany přírodní vědy.

Práci je třeba vytknout některá negativa.

Práce vykazuje jazykové nedostatky, zejména v interpunkci. Jejím nedostatkem je rovněž, že mnohé citace z literatury jsou druhotné, i když původní díla jsou k dispozici. Je ovšem třeba brát ohled na podmínky, za kterých práce vznikala. Skutečnost, že práce vznikala v Itálii, je vysvětlením některých jazykových zvláštností, jako např. užívání výrazu *homogenní* a *heterogenní* místo *homologní* a *heterologní* (s. 20 a další).

Bylo by jistě taktičtější, kdyby autorka zaujímala k dané otázce vyrovnaný neutrální postoj, z této pozice posuzovala různé i protichůdné argumenty a teprve pak k nim vyjádřila své stanovisko. Ovšem z její argumentace je od počátku zřejmé, že jednoznačně favorizuje argumenty jedné strany sporu, totiž ty, které obhajují lidství embrya od počátku, od početí.

Konkrétní formulace jsou často vedeny spíš touhou než faktickým empirickým zjištěním. Např. hned v úvodu na s. 9 se konstatuje, že „každý člověk tíhne stát se matkou nebo otcem. Tato touha je přímo fyziologicky vázána na manželství,“ což ovšem evidentně není pravda, neboť je vázána pouze na pohlavní vztah, který nemusí nutně být manželský.

Otázka, o kterou jde a která je vlastním tématem práce, je precizně formulována na s. 49-50. Jde o statut lidského embrya. Je to shluk buněk, nebo člověk v rané fázi vývoje či dokonce lidská osoba? Ovšem konstatování, že „pravda o některé věci může být jenom jedna“, je ve skutečnosti metodickou pastí, neboť nebere v úvahu různá hlediska, ze kterých je možno k dané skutečnosti přistupovat. Z rozdílných hledisek se pak dochází k rozdílným závěrům. Toto metodické rozlišení je v otázce statutu lidského embrya stěžejní věcí. Autorka práce pochopitelně hájí personalistické stanovisko katolické církve.

Celý problém je soustředěn do tvrzení, že „Pod kontrolou velkého počtu genů dochází v průběhu asi pěti dnů k rychlému nárůstu buněk, které nemůžeme považovat jen za jejich pouhý shluk.“ (S. 38) Otázkou je proč, proč je nemůžeme považovat jen za pouhý shluk buněk. Nalezneme-li dostatečné zdůvodnění tohoto tvrzení, musíme dát autorce práce za pravdu a uznat, že se již jedná o lidskou bytost. Otázka osoby je ještě jinou věcí. Nejsou počáteční buňky *pre-embryem*, které „z etického hlediska dovoluje, co by termín *embryo* nedovolil“ (s. 48)?. Je nutno embryu od počátku přiznat plný status lidského jedince (s. 49)?

Některá jednotlivá tvrzení vyžadují vysvětlení:

Má se infertilita považovat za skutečnou nemoc (s. 17)?

Na s. 41 autorka uvádí, že „v průběhu mimotělních technik reprodukční medicíny se oplodní větší množství embryí, než se jich přenesou do těla matky“. Je třeba ozřejmit, zda to tak skutečně je či musí být a zda zákony některých zemí (Itálie, Německo aj.) počet vytvořených embryí neomezují tím způsobem, že žádná embrya nesmí zbýt a být zmrazována.

S. 42, pozn. 105: Jak dlouho trvá, než zmražená embrya zemřou přirozenou smrtí?

S. 44: Nelze přirovnat preimplantační diagnostiku odstraňující nevyhovující embrya k přirozenému procesu výběru, při kterém zahyne srovnatelný počet embryí? Jestliže jich je vyloučeno 80%, odpovídá to zřejmě přirozenému výběru organismu.

Od argumentace filosofické a biologické autorka náhle přeskakuje do oblasti teologické a klade otázku doby vlití duchové duše (s. 153). Tento přeskok považujeme za metodicky neodůvodnitelný, neboť o duchové duši nemáme k dispozici žádné empirické poznatky. V dalším odstavci klade otázku, zda k vysokým přirozeným ztrátám embryí z důvodu různých poruch nemůže docházet proto, že duchová duše nebyla vлита. To je ovšem spekulace, neboť vlití nebo nevlití duchové duše nelze prokázat.

Dále je na s. 153 položena otázka, „proč se magisterium katolické církve ve svých dokumentech jasně nevyjádřilo, že lidské embryo *je* osobou“. Tato otázka je ponechána bez odpovědi, a to přesto, že to je ústřední téma celé práce. Pokud to víme, známe odpověď na otázku o statutu lidského embrya. Odpovědí může být, že magisterium nemůže vyloučit, že lidské embryo *je* osobou, musí to předpokládat, ale tvrdit to nemůže, neboť to prokazatelně tvrdit nelze. Pak je srozumitelná další věta autorky, že „se nám jeví jako nejvíce pravděpodobné, že člověk se stává člověkem a osobou již od chvíle penetrace“. Odpověď zůstává na rovině pravděpodobnosti. Je metodicky nesprávné, když pak autorka později tuto rovinu pravděpodobnosti opouští a mluví o prokazatelném faktu.

Autorka nedostatečně využila argumentaci naznačenou v *Evangelium vitae* 60 a explicitně obsaženou v díle Bernharda Häringa *Frei in Christus III*, kapitola o bioetice, která zdůvodňuje, proč je třeba chránit lidské embryo jako počínající život člověka, i když to třeba nelze prokázat empirickým postupem. Je nutno konstatovat, že tento rozpor nebude nikdy vyřešen, neboť biologie nezná pojem osoby, a teologie zase nemá nástroj, který by jí umožnil určit fyzikální čas jejího vzniku.

Jak lze z pojmu posvátnosti lidského života, který je Božím darem, dovodit zákaz tento život zničit usmrcením? Jestliže Bůh dal člověku svobodu, a to nepodmíněnou, pak mu dal i autonomii v zacházení se životem, resp. vlastním životem. Dar života neznamena, že člověk je odsouzen k životu i za podmínek lidsky nedůstojných.

Je skutečně Bůh původcem mravního řádu, jak se několikrát v práci opakuje (např. s. 175)? V jakém smyslu? Je skutečně pravda, že podle sekulárního myšlení může člověk etické normy měnit podle svých potřeb (s. 176)?

V závěru práce dochází její autorka k výsledku, který se dal předpokládat od samotného počátku. Jsou tu dvě základní linie argumentace. Jedna, personalistická, kterou autorka nazývá katolickou, tvrdí, že embryo je člověkem od početí a že nemáme právo jakýmkoliv způsobem je ohrozit. Druhá, funkcionalistická, nazývaná sekulární, tvrdí, že embryo je jen shluk buněk a že se stane člověkem až v nějaké pozdější fázi svého vývoje. Jednoznačně se přikláníme k personalistickému pojetí, protože je to pojetí katolické církve a my věříme, že církev má pravdu. To je přesvědčení autorky. Může být oprávněné, ale tím ještě není podán důkaz, že sekulární pojetí nemá pravdu. Je nauka katolické církve relevantním argumentem ve věcné diskusi? Církev přece *věří* v bezprostřední animaci, avšak *nedokazuje* (s. 175).

Obě pojetí zůstávají po podrobném prozkoumání protichůdná a zdá se, jako by se diskuse kolem nich neposunula nikam kupředu. Avšak přesto: Hodnota práce je právě v podrobném prozkoumání obou stanovisek, i když nemohla dospět k jednoznačnému

závěru. Metodicky to ani není možné, neboť obě pozice vycházejí z odlišných předpokladů. Katolická vychází z víry ve stvoření a v posvátnost lidského života, sekulární vychází z empirických poznatků. Zprostředkování mezi nimi je v nauce katolické církve, že nejistota o době vlití duše nedává jistotu, že duše v embryu v kterékoli fázi vývoje přítomná není a že embryo nemá osobní bytí. Proto církev považuje za svou povinnost vždy hájit život embrya, neboť vždy hájí život člověka. S tím se autorka práce ztotožňuje.

Očekávám vyjasnění vyslovených námitek a práci doporučuji k obhajobě.

28.5.2017

Libor Ovečka